

обрисів, шукаючи підтримку у різних сферах життя українців, проростаючи паростками волі, гідності, свободи, патріотизму.

Було б значно краще аби засобами культурної війни залишалися комікси, а визвольні баталії точилися на сторінках журналів і ніколи не виходили в реальний формат бойових дій. Аби прийдешнє покоління українців розуміло значущість поняття «героїзм» і шанувало пам'ять про тих, хто не шкодував життя заради світлого майбутнього нашої країни. І якщо для цього підходить мистецтво анімації, то чому б ні? Сучасні герої мають право і на сучасну інформаційну зброю. Героям Слава!

Москаленко А.В.,

аспірант кафедри івент-менеджменту та індустрії
дозвілля КНУКіМ, м. Київ

ВИДІЛЕННЯ СУБКУЛЬТУР В АРХЕОЛОГІЧНИХ КУЛЬТУРАХ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Субкультурологія в науковому просторі України є досить новим напрямком досліджень, однак таким, що динамічно розвивається. Теорії та історії субкультур приділяє увагу ряд науковців – М. Закович, І. Зязюн, Р. Михайлова, І. Тюрменко, Я. Левчук, В. Радзієвський та ін.

Культуролог Віталій Радзієвський зазначає, що поширене уявлення про виникнення субкультур у 20 ст. є невірним, оскільки «субкультури існували зі стародавніх часів». В якості прикладу наводяться субкультури, які існували у Стародавньому Римі – «субкультура гладіаторів, риторів та ін.» [8, с. 24]. Далі зазначається: «певні субкультурні елементи мають не лише ... сучасні колективи, а й стародавні племена, археологічні культури, етнографічні групи ...», при цьому історія субкультур на теренах України залишається доволі актуальним напрямком [8, с. 27].

Різні аспекти субкультур давнини (передусім епохи Середньовіччя, іноді – доби Античності) частково висвітлені у працях культурологів [3, 10], мистецтвознавців [6], лінгвістів [12], філософів [5], археологів [7] та ін. Однак, по-перше, проблематика субкультур суспільств «історичних» періодів, на нашу думку, в історіографії розроблена доволі фрагментарно, епізодично, і почасти безсистемно. По-друге, проблематика субкультур первісних, дописемних («доісторичних») суспільств взагалі зазвичай залишається осторонь уваги науковців.

З короткого історіографічного огляду видно, що основна увага при дослідженні давніх субкультур приділяється писемним джерелам, в той час як речовим джерелам відводиться якщо не другорядна роль, то місце в загальному контексті, або якщо й розглядаються речові джерела, то обмежуються, як правило, одним вузьким аспектом.

Отож комплексний аналіз речових джерел (і пов'язаних з ними зображальних) як власне джерел для виділення і дослідження давніх субкультур залишається актуальним.

Деякі міркування, близькі до цієї теми, висловив російський антрополог Станіслав Дробишевський. Говорячи про специфіку дослідження дитинства в палеоліті, науковець виділяє дві основні групи уречевлених, матеріальних джерел: антропологічні та археологічні [2]. Звісно, термін «археологічні» може трактуватися доволі широко, однак за контекстом доповіді зрозуміло, що під поняттям «археологічні джерела» маються на увазі передусім предмети матеріальної культури.

Очевидно, що проблематика цієї доповіді знаходиться на міждисциплінарному рівні, зокрема на межі культурології, археології, історії, філософії, філології, права та ін. Метою цієї доповіді є аналіз проблеми виділення субкультур в археологічних культурах.

Археологічна культура – це «стійкі сполучення різних елементів матеріальної культури давнини (будівель певної конструкції; поховань, справлених за відносно одноманітним обрядом; вжиткових предметів (перш за все – керамічного посуду), знарядь праці, прикрас, зброї, які подібні між собою за формою, технологією виготовлення, орнаментациєю тощо)», що побутували на певній території протягом певного часу [11, с. 43].

Термін «субкультура» – походить від англ. “sub” – «під», тобто «субкультура» – це «підкультура» [9, с. 83]. Сучасна культурологія визначає субкультуру як «систему норм і цінностей, що відрізняє певну групу людей від суспільства» [4; 9, с. 84].

Українська дослідниця-культуролог Ярослава Левчук вважає, що «сучасне суспільство, базуючись на розподілі праці та соціальній стратифікації, є системою різнопланових напрямів субкультур» [4]. Тут варто наголосити, що подібне судження є особливо справедливим по відношенню до археологічної культури. Що мається на увазі?

Загальновідомо, що археологи розглядають археологічну культуру як окрему одиницю матеріальної і духовної культури минулого, як окреме явище, обмежене у часі і просторі. Що в цілому є вірно, особливо, якщо протиставляти археологічну культуру іншим відособленим спільнотам давнини, тобто іншим археологічним культурам.

Однак при більш детальному аналізі кожної археологічної культури стає ясно, що вона всередині себе не є монотонною, тобто однаковою для всіх прошарків населення (як власне культура будь-якого суспільства): матеріальна культура «багатих» відрізняється від матеріальної культури «бідних», світ «дітей» відрізняється від «світу» дорослих і так далі.

В археологічних дослідженнях проблематика власне субкультур зазвичай не являється спеціально акцентованим напрямком досліджень, хоча археологи подекуди торкаються тих чи інших аспектів певних субкультур. Наприклад, нерідко дослідники наголошують на існуванні певних особливостей в матеріальній чи духовній культурі якоїсь групи населення, які притаманні тільки цій групі населення. Однак спеціальних комплексних досліджень, присвячених власне субкультурі цієї групи населення, археологи, як правило, не провадять.

Дослідники-археологи аналізують та інтерпретують джерельну базу, виходячи із завдань історії і археології, а не культурології чи субкультурології. Наприклад, в археологічній науці існує ряд статей і монографій, присвячених селу Київської Русі. У таких публікаціях аналізується надзвичайно широке коло джерел, і розглядається широке коло аспектів, пов'язаних з історико-культурним розвитком давньоруського села, тоді як дослідження давньоруської сільської субкультури мало б концентруватися передусім на тих аспектах сільської культури, які роблять її власне субкультурою, тобто відрізняють від інших давньоруських субкультур (міської, городищенської, монастирської тощо).

Однак останнім часом формується інша тенденція. Український археолог Олександр Моця зазначає: «в розробках останніх десятиліть дедалі чіткіше мова йде про необхідність вивчення двох культур у межах соціально стратифікованого суспільства ... – з одного боку, багатих – «великих», «кращих», «сильних» людей чи мужів, а з іншого – бідних общинників ...» – «двох полярних субкультур в єдиній культурі етносу» [7, с. 20]. На жаль, автор не вказав, в яких саме археологічних публікаціях підіймається проблематика субкультур.

Постає логічне запитання: навіщо виявляти і досліджувати субкультури в археологічних культурах? Один з варіантів відповіді (етноісторичний) на це питання запропонував Олександр Моця. Говорячи про формування «двох полярних субкультур» – «багатих» і «бідних» – в Київській Русі, дослідник наголошує, що дослідження субкультури «багатих» є важливим з огляду на спостереження, що «етнічна самосвідомість ... культивувалася головним чином представниками пануючих прошарків суспільства» [7, с. 20]. Таким чином, за думкою Олександра Моці, для кращого розуміння процесів етногенезу, етнічної самосвідомості тощо необхідно звертати пильну вагу передусім на ті прошарки суспільства (субкультури), які активно рухають ці процеси.

Культурологічну версію представив Віталій Радзієвський: дослідження історії субкультур на теренах України дозволить пролити світло і на теорію субкультур, зокрема дозволить позбавитися від помилкового «кліше» «ототожнення субкультур з певним історичним періодом (переважно останні 70 років) і конкретною територією (Західна Європа і США), а також дозволить переосмислити «застарілий штамп» ігнорування «екзистенційної сутності, транскультурного значення і довговічності субкультур», своєрідної «ізоляції» субкультур в історіографічному просторі [8, с. 27].

Спробуємо обґрунтувати необхідність дослідження давніх субкультур, виходячи із системи трьох рівнів наукових досліджень, сформульованої колективом авторів на чолі з Володимиром Генінгом: речознавчим (зараз би ми сказали пам'яткознавчим – не плутати з джерелознавчим!), конкретно-історичним і теоретичним [1].

На рівні речознавчих досліджень виділення субкультур дозволить виокремити нові підходи до класифікації та систематизації археологічного матеріалу.

На рівні конкретно-історичних досліджень субкультурологічний підхід дозволить отримати нові дані про розвиток субкультур у часі і просторі, особливо «у глибині віків», куди культурологи зазвичай «не досягають». До цього рівня відноситься й думка Олександра Моці, що дослідження певної субкультури дозволяє виявити рівень її впливу на своє суспільство в конкретний історичний період [7, с. 20]. За аналогією із сентенцією «роль особистості в історії» можна спробувати з'ясувати, так би мовити, «роль субкультури в історії» тощо.

На теоретичному рівні археологічна субкультурологія як міждисциплінарний напрям допоможе розширити наукові явлення про структуру людської культури взагалі, краще зрозуміти теорію археологічної культури, теорію субкультури, теорію археологічної субкультури, з'ясувати специфіку співіснування субкультур в межах однієї культури, розглянути культуру певного суспільства як систему субкультур тощо.

Отже, в історіографії субкультурологічних досліджень уже сформувався доволі потужний пласт наукових напрацювань. Натомість археологічна субкультурологія як науковий напрям знаходиться лише у процесі становлення. Субкультурологічний підхід в інтерпретації археологічного матеріалу є важливим, оскільки він може допомогти виявити і осмислити велику кількість раніше недосліджених або малодосліджених аспектів розвитку давніх культур.

Список використаних джерел:

1. Археология и методы исторических реконструкций : сборник научных статей / Отв. ред. В. Ф. Генинг. Киев : «Наукова думка», 1985. 191 с.
 2. Дробышевский Ст. Детство в палеолите | Childhood in the Stone Age. 2017. URL <https://www.youtube.com/watch?v=lnCEQRkXMh0> (Дата обращения 20.02.2020).
 3. Карповский А. С. Субкультура рыцарства в контексте политической и правовой культуры Средневековой Европы : автореф. дисс. ... канд культурологии : 24.00.01. Теория и история культуры. Москва, 2003. 9 с.
 4. Левчук Я. М. Масова музика як соціалізуючий чинник молодіжних субкультур України : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Київ, 2011. 179 с.
 5. Лустенко А. Ю. Формування суспільної свідомості Київської Русі в умовах східних та західних впливів: автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03. Київ, 2002. 17 с.
 6. Михайлова Р. Д. Художня культура Галицько-Волинської Русі: автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства: 26.00.01. Київ, 2009. 36 с.
 7. Моця О. П. Київська Русь: держава, культура, народність. *Наукові записки*. Т. 27. Історичні науки. Київ : Видавничий дім «КМ Академія». С. 17–22.
 8. Радзиевский В. А. Ключевые вопросы теории субкультур: украинский контекст. *Вестник СПбГУКИ* 2014, №4 (21) декабрь, с. 24–29.
 9. Радзівський В. О. Про теорію та історію субкультур в Україні. *Культура і мистецтво у сучасному світі* 2013. Вип. 14. С. 80–87.
 10. Радзівський В. О. Фітокультура та антианомія як елемент субкультури в ритуалах Середньовічної Русі: нотатки до фітокультурології та юридикокультурології: моногр. Київ: НАКККіМ, 2011, с. 228.
 11. Синиця Є. В. Перунові діти: військова справа слов'ян на початку Середньовіччя. Київ : «Темпора», 2012. 276 с.: іл.
- Birnbaum, Henrik The Subcultures of Medieval Russia: Chronology, Regional Distribution, Internal Links, and External Influences. *Viator* 1984, Vol. 15, pp. 181–236.